نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی
دوره هشتم، بهار ۱۴۰۳، شماره اول، صفحات

خلاصه سیاستی

راه‌کارهای سیاستی و توسعه‌ای برای رفع چالش‌های تولیت یکپارچه نظام غذا و تغذیه و دستیابی به امنیت غذا و تغذیه پایدار*

مجید حاجی فرجی[۱]، آرزو حقیقیان رودسری[۲]، امیرحسین تکیان[۳*]، علی میلانی بناب[۴*]

۱. دانشیار انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران
۲. استادیار گروه تغذیه جامعه، دانشکده علوم تغذیه و صنایع غذایی، انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران
۳. *نویسنده مسئول: استاد گروه سلامت جهانی و سیاست‌گذاری عمومی، دانشکده بهداشت، مرکز تحقیقات عدالت در سلامت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران، takian@tums.ac.ir
۴. *نویسنده مسئول: استادیار گروه تحقیقات سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی غذا و تغذیه، انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران، alimilanibonab@sbmu.ac.ir

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۳/۰۱ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۳/۱۶

چکیده

در این خلاصه سیاستی تلاش بر آن است که با آسیب‌شناسی غیریکپارچگی تولیت نظام غذا و تغذیه در ایران، راه‌کارهای سیاستی و توسعه‌ای برای رفع چالش‌های تولیت یکپارچه این نظام و دستیابی به امنیت غذا و تغذیه پایدار ارائه شود تا سیاست‌گذاران بتوانند با انسجام و جامعیت بیشتر از تدوین «سیاست‌های کشاورزی» به سمت تدوین «سیاست‌های غذایی» همسو با سلامت عمومی برای دستیابی به توسعه پایدار حرکت کنند. این توصیه‌های سیاستی با در نظر گرفتن حوزه‌هایی که نقش‌ها و فرایندهای سیاستی و اجرایی آنها در پایداری نظام غذا و تغذیه دخیل هستند، در سه حوزه الف) سیاست‌گذاران، ب) بخش‌های غذا، کشاورزی و سلامت و پ) بخش خصوصی و نهادهای مدنی این توصیه‌ها ارائه شده‌اند. برای تولیت یکپارچه نظام غذا و تغذیه، به جای هماهنگی و حضور چندبخشی در کارکردهای مشترک سیاست‌گذاری، لازم است تلفیق چندبخشی بر اساس فرایندهای پژوهشی و تولید شواهدِ چند حوزه‌ای در سطوح سیاست‌گذاری محقق و دستورکار یکپارچه عملیاتی برای تمامی حوزه‌های دخیل ایجاد شود.

کلیدواژه‌ها: امنیت غذا و تغذیه، تولیت نظام غذا و تغذیه، توسعه پایدار

مقدمه

امنیت غذایی از ارکان مهم توسعه پایدار است. یکپارچگی تولیت نظام امنیت غذا و تغذیه که نتیجه‌اش عدم توفیق سیاست‌گذاری‌ها، تبعات نامطلوب «برون‌ریزهای» سیاست‌ها و محقق نشدن رکن «آسیب نرساندن» سیاست‌ها را نمایان می‌سازد، حرکت به سوی توسعه پایدار را به انحراف کشانده و هم‌افزاییِ اثرات، نقش‌ها و کارکردهای حوزه‌های مختلف توسعه‌ای در نظام غذا و تغذیه را متأثر می‌سازد؛ به گونه‌ای که گاه در بافتارهای مختلف، عدم همسویی، تعارض و تضاد در سیاست‌گذاری‌های حوزه‌های مرتبط با امنیت غذا و تغذیه، اجتماعی، زیست‌محیطی و سلامت عمومی مشاهده می‌شود که مانع دستیابی به توسعه پایدار می‌شود.

اکنون به رغم تدوین و اجرای برنامه‌های توسعه‌ای و عمرانی در کشور و ظرفیت‌های نهادیِ در حال تکوینی که بدست آمده است، هنوز حلقه‌های مفقود متعددی در گستره تولیت نظام غذا و تغذیه وجود دارد و گذر از «هماهنگی در سیاست‌گذاری‌ها» به «تولیت یکپارچه و تلفیق سیاست‌گذاری‌ها»، چالشی است که کماکان گریبان‌گیر نظام غذا و تغذیه جمهوری اسلامی ایران است و غایت تولیت نظام غذا و تغذیه که دستیابی به امنیت غذا و تغذیه پایدار است. سیاست‌گذاری‌های نظام غذا و تغذیه، گاه در زمان تدوین و عموماً در مرحله اجرا در تعارض با یکدیگر هستند که پایداری و توفیق این سیاست‌ها را تحت شعاع قرار می‌دهند. در این میان تولیت نظام غذا و تغذیه، به رغم تحولات و توسعه نهادی آن، انباشتی از سیاست‌ها و قوانین غیر یکپارچه را در پی داشته است؛ که شاید بتوان این ریشه آن را در کارکرد ناصواب ارکان جستجو کرد.

در این مستند تلاش بر آن است که با آسیب‌شناسی غیر یکپارچگی تولیت نظام غذا و تغذیه در ایران، تصویری واضح‌تر از فضای سیاست‌گذاری در حوزه‌های مرتبط با این نظام ترسیم شود تا سیاست‌گذاران بتوانند با انسجام و جامعیت بیشتر از تدوین «سیاست‌های کشاورزی» به سمت تدوین «سیاست‌های غذاییِ» همسو با سلامت عمومی برای دستیابی به توسعه پایدار حرکت کنند. برای نیل به این هدف، در سه حوزه الف) سیاست‌گذاران، ب) بخش‌های غذا، کشاورزی و سلامت و پ) بخش خصوصی و نهادهای مدنی توصیه‌های سیاستی ارائه شده است. برای تولیت یکپارچه نظام غذا و

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-01]

[DOI: 10.22034/8.1.20]

تغذیه، بـه جـای همـاهنگی و حضـور چندبخشـی در کارکردهـای مشـترک سیاست‌گذاری، لازم است تلفیق چندبخشی براسـاس فراینـدهای پژوهشـی و تولید شواهدِ چند حـوزه‌ای در سـطوح سیاسـت‌گـذاری محقـق و دسـتورِکار یکپارچه عملیاتی برای تمامی حوزه‌های دخیل ایجاد شود.

بافتار و ضرورت مداخله‌های سیاستی

تحلیل‌های موجود از سیاست‌ها و برنامه‌ها نشان می‌دهند کـه چهـار عامـل درآمد، غذا، فرهنگ و بیماری در شکل گرفتن وضعیت غذا و تغذیه نقـش دارنـد ولی تعیین نقش نسبی آنها مسـتلزم دسترسـی مسـتمر بـه داده‌هـا و اطلاعـات حوزه‌های مختلف اثرگذار در نظام غذا و تغذیه و تحلیل دقیق علمی آنها است. در مجموع با توجه به شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و سـلامت موجـود، بـه نظـر می‌رسد ایران در این برهه از روند توسعه، شرایط لازم برای تولیت یکپارچه نظـام غذا و تغذیه را دارا است. لیکن از آنجا که امنیت غذا و تغذیـه پایـدار یـک مقولـه چندبخشی است و داده‌ها و ستانده‌های آن می‌تواند متـأثر یـا اثرگـذار بـر دیگـر حوزه‌های توسعه‌ای باشد، نگرش به این موضوع از منظر اهداف توسعه پایدار بیش از پیش لزوم اتخاذ رویکردهای یکپارچه و تلفیقی به این حوزه‌ها را گوشزد می‌کند.

توصیه‌های سیاستی

توصیه‌های سیاستی در سه حوزه به ذی‌نفعان مرتبط بـه شـرح ذیـل ارائه می‌شوند.

توصیه‌های سیاستی

حوزه‌های سیاستی	توصیه‌های سیاستی
توصیه به سیاست‌گذاران عرصه‌های تولیتی نظام غذا و تغذیه	۱. تجمیع و ابلاغ مشارکتی سیاست‌های بخش‌های کشاورزی، امنیت غذا و تغذیه، سلامت و رفاه اجتماعی ۲. تولید مشترک شواهد جامع و کلان، دربردارنده ملاحظات بخش‌های کشاورزی، امنیت غذا و تغذیه، سلامت و رفاه اجتماعی ۳. استقرار نظام آینده‌پژوهی برای تولید شواهد مورد نیاز برای سیاست‌گذاری غذا، تغذیه و سلامت ۴. ساماندهی شوراهای عالی و ایجاد سازوکار پویای ارتباط افقی بین آنها در راستای تدوین سیاست‌های نظام غذا و تغذیه ۵. ایجاد سازوکار تولید شواهد زنده برای رصد مستمر سیاست‌ها از طریق تشکیل کنسرسیوم‌های دانشگاهی/پژوهشی ۶. همسوسازی و تجمیع فرآیندهای تولید شواهد و سیاست گذاری نظام غذا و تغذیه بـا محوریـت شـورای عـالی سـلامت و امنیـت غـذایی و اسـتفاده از ظرفیت‌های تجمیعی مؤسسه ملی تحقیقات سلامت، انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور و پژوهشگاه‌های دخیل در امنیت غـذایی وزارت جهاد کشاورزی توسط دبیرخانه این شورا ۷. همسویی دستگاه دیپلماسی و سیاست خارجی با اولویت‌های نظام غذا و تغذیه و سلامت ۸. تعیین نقش قانونی برای مخاطبان سیاستی دخیل در نظام غذا و تغذیه و ارتقاء ملزومات قانونی برای پاسخگویی ۹. ارتقاء سرمایه اجتماعی برای افزایش مشارکت بخش های مدنی در فرایندهای سیاست‌گذاری و تولیتی نظام غذا و تغذیه ۱۰. استقرار نظام تعیین اولویت‌های کلان حوزه‌های توسعه‌ای غذا، تغذیه و سلامت ۱۱. بودجه‌ریزی مشترک برای سیاست‌های چند ساحتی در بازه‌های زمانی برنامه‌های توسعه‌ای
توصیه به بخش‌های غذا و کشاورزی	۱. بازآرایی «سیاست‌های کشاوزی» به «سیاست‌های غذایی»؛ به‌گونه‌ای که کارکرد بخش کشاورزی همسو با امنیت غذا و تغذیه پایدار باشد، ۲. هدایت جریان‌های اقتصادی و سیاستی به سمت تولید غذای کافی و در عین حال سالم و مغذی، ۳. سرلوحه قرار دادن ملاحظات زیست‌محیطی، تنوع زیستی و بومی و صیانت از بوم‌سازگان در کلیه سیاست‌گذاری‌های حوزه غذا و کشاورزی، ۴. ارتقاء رویکرد مشارکت‌دهی و تعامل با بازیگران حوزه‌های دخیل در امنیت غذا و تغذیه و سلامت، ۵. تمرکز بر سیاست‌های مبتنی بر فشرده‌سازی پایدار (Sustainable Intensification) برای صیانت از کشت‌بوم‌های کشور.
توصیه به بخش سلامت	۱. ارتقاء جایگاه فرابخشی و مرجعیت شورای عالی سلامت و امنیت غذایی در سیاست‌گذاری‌های حوزه‌های مختلف مرتبط با سلامت و امنیت غذا و تغذیه از طریق اصلاح ساختاری، تولیتی و اثربخشی فرایندهای سیاست‌گذاری، ۲. پیش‌برد گستره سیاستی، مداخله‌ای و کارکردی نظام سلامت به عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، زیست‌محیطی و سیاسی اثرگـذار بـر امنیـت غذا و تغذیه، با هدایت آموزش نیروی انسانی و پژوهش‌های چند ساحتی برای تولید شواهد ترکیبی، تقویت نهادهای سیاست‌گذاری فرابخشی و هدایت برنامه‌های عمل بین بخشی، ۳. استقرار نظام جامع تأمین شواهد، پوشش‌دهنده عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی. زیست‌محیطی به منظور تدوین و اجرای سیاست‌های جامع و چندساحتی به منظور کنترل مؤلفه‌های بیرونی اثرگذار بر بخش سلامت و اجرای سیاست‌های مبتنی بر شواهد، ۴. تعیین شاخص‌های ترکیبی دربردارنده حوزه های سلامت عمومی پایدار و امنیـت غـذا و تغذیـه و مشـارکت فعـال در تـدوین و اجـرای سیاسـت‌هـای بهبوددهنده شاخص‌ها، ۵. ارتقاء رویکرد مشارکت‌دهی و تعامل با حوزه‌های دخیل در امنیت غذا و تغذیه و سلامت، مشارکت در تدوین و اجرای برنامه‌های عمل مشترک، ۶. ارتقاء جایگاه سیاست‌های پیشگیری مبتنی بر ارتقاء وضعیت تغذیه و تمرکززدایی اولویتی، سیاستی و بودجه‌ای از حوزه درمان، ۷. توزیع متناسب منابع مالی و انسانی در عرصه‌های مختلف مرتبط با نظام سلامت.

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-01]

[DOI: 10.22034/8.1.20]

ادامه توصیه‌های سیاستی

حوزه‌های سیاستی	توصیه‌های سیاستی
توصیه به بخش خصوصی و نهادهای مدنی	۱. بخش خصوصی به عنوان یک مسئولیت اجتماعی می‌باید منافع تجاری و اقتصادی خود را مبتنی بر خیر عمومی (Common Good)، پایداری محیط زیست، سلامت عمومی و ارزش‌افزایی پایه‌ریزی و ترسیم کند، ۲. تحولات اجتماعی و اقتصادی اثرات شگرفی بر مصرف‌کنندگان و گرایش‌های آنها به سلامت تغذیه‌ای بر جای گذاشته است. این تحولات، ضرورت ایجاد اصلاحاتِ رویکردی بر اساس زنجیره ارزش حساس به تغذیه (Nutrition Sensitive Value Chain) را می‌طلبد تا متضمن پایداریِ ارزش‌افزایی بخش خصوصی باشد، ۳. هدایت برنامه‌های حمایت‌طلبی در سه سطح مصرف‌کنندگان، تولیدکنندگان غذا و سیاست‌گذاران توسط نهادهای عمومی در نظام غذا، تغذیه و سلامت.

Policy Brief

Policy and Development Recommendations to Address the Challenges of Integrated Stewardship of the Food and Nutrition System and Achieve Sustainable Food and Nutrition Security

Hajifaraji Majid[1]; Haghighian-Roudsari Arezoo[2], Takian Amirhossein[3*]; Milani-Bonab Ali[4]

1. National Nutrition and Food Technology Research Institute, Academy of Medical Sciences of the Islamic Republic of Iran, Tehran, Iran
2. Department of Community Nutrition, Faculty of Nutrition Sciences and Food Technology, National Nutrition and Food Technology Research Institute, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran
3. ∗**Corresponding Author:** Department of Global Health and Public Policy, School of Public Health, Health Equity Research Center (HERC), Department of Health Management and Economics, School of Public Health, Tehran University of Medical Sciences (TUMS), takian@tums.ac.ir
4. ∗**Corresponding Author:** Food and Nutrition Policy and Planning Research Department, National Nutrition and Food Technology Research Institute and Faculty of Nutrition Sciences and Food Technology, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran, alimilanibonab@sbmu.ac.ir

Abstract

Iran's food and nutrition security faces significant challenges due to fragmented stewardship of the food and nutrition system. In this policy brief, based on diagnosis of the underlying cause of fragmented stewardship of the system, we propose policy and development recommendations to address the issue of concern, aiming to achieve sustainable food and nutrition security by urging policymakers to shift from traditional "agricultural policies" to comprehensive and integrated "food policies" that align with public health objectives for sustainable development. Considering the areas involved in the policy and implementation processes that contribute to the sustainability of the system, policy recommendations are outlined in three categories: a) policymakers, b) food, agriculture, and health sectors, and c) private sector and civil society organizations. In this policy brief, we emphasize that Integration in the food and nutrition system stewardship will only be achieved when ad-hoc coordination and multi-sectoral presence in shared policy functions are replaced with multi-sectoral integration based on multi-disciplinary research and evidence generation at policy levels and integrated operational agenda for all stakeholders to ensure coherence and comprehensiveness.

Keywords: Food and Nutrition System Stewardship; Food and Nutrition Security; Sustainable Development

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-01]

[DOI: 10.22034/8.1.20]